

no namenjen študentom. Resda je pohvalno, da so uredniku na koncu knjige dodali še zbirko najpomembnejših pojmov in ključnih besed, kar nedvomno povprečnemu študentu ali študentki olajša branje tekstov. A vprašati se je potrebno, zakaj sploh postavljati zbirko na konec knjige, ali ne bi bilo bolje, če bi bili ključni pojmi opredeljeni, in marsikje tudi resnično so, v tekstu samem, torej tam, kjer jih bralec najbolj potrebuje? No, naj bo že tako ali drugače, nenazadnje bodo verjetno prav študenti tisti, ki bodo ob prebiranju učbenika prej ali slej ugotovili, da je temu primeru ustrezno obnašanje v skladu s pregovorom: 'Bolje drži ga, nego lovi ga!'

Maruša PUŠNIK

Sandra Bašič Hrvat in Marko Milosavljević
Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih: regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev

Mirovni inštitut, Ljubljana 2001, str. 60, 2.500,00 SIT (ISBN 961-6403-45-1)

Političnoekonomski pristopi k medijem, iz zornega kota katerih izhajata tudi avtorja knjige pri analizi medijskega trga in medijske politike v Sloveniji, so v svetu dokaj uveljavljeni in imajo razvit teoretsko-analitični aparat, medtem ko so v Sloveniji političnoekonomske analize medijev v zadnjem času prej izjema. Knjiga S. Bašič Hrvat in M. Milosavljevića je zatorej svojevrstno poživilo za medijske in komunikacijske študije na Slovenskem, a vendar njun pristop zgreši v tem, da se avtorja tako vztrajno, brez kakršnegakoli teoretskega ogrodja in zgolj na osnovi množice podatkov, oklepata poenostavljenega konceptualiziranja odnosov v družbi, kot da obstaja peščica posameznikov, ki zavestno razpolaga z družbeno močjo.

Knjiga je razdeljena na trinajst poglavij, ki pripovedujejo zgodbo o preoblikovanju časopisnih in 'radiodifuznih' medijev na Slovenskem pod pritiski komercializacije in (de)regulacije. Avtorja raziščeta, kakšne spremembe so mediji doživljali v devetdesetih

tih letih, ko se je spreminjal politični sistem in se je oblikovalo tudi specifično ekonomsko okolje. Kot glavne značilnosti in spremembe, s katerimi se v knjigi ukvarjata avtorja, naštejeta privatizacijo medijev in s tem povezano medijsko koncentracijo, verižno lastninjenje in komercializacijo, poskuse političnega ustanavljanja novih časopisov (Slovenec, Republika), preoblikovanje javne televizije, pojav komercialne televizije in radijskih postaj, sprejemanje medijske zakonodaje oz. mlačno vlogo države pri definiranju medijske politike. Avtorja ugotavljata, da do večjega vdora tujega kapitala v medije na Slovenskem ni prišlo, so se pa medijske institucije tudi s pomočjo državne nezainteresiranosti za regulacijo te sfere kopičile v rokah peščice domačih lastnikov. Država bi morala, po njunem mnenju, z jasno začrtano medijsko politiko regulirati ekonomsko vprašanje glede omejevanja lastnine, saj se zaradi pomanjkanja državnih interesov nadzora nad lastninjenjem medijev lahko zamaže pluralnost vsebine, hkrati pa taki politični prevzemi vplivajo tudi na uredniško politiko in na delo novinarjev, saj se bojijo močnih lastnikov, ki jih lahko odpustijo ali premestijo "na 'neškodljiva' delovna mesta" (str. 47). Čeprav je s pojavom novih komercialnih televizijskih in radijskih postaj na medijskem prizorišču prišlo do zunanjega pluralizma (novi kanali), pa se ni "vzpostavil tudi nov notranji pluralizem, torej pluralizem vsebin" (str. 55). S. Bašič Hrvat in M. Milosavljević se zatorej zavzemata za učinkovit državni nadzor in za transparentnost lastništva, ki naj bi zagotovila tudi pluralnost, raznovrstnost in svobodo medijev.

Avtorja razumeta delovanje ideologije in oblastne odnose kot odvisne zgolj od nekaj vplivnih posameznikov, ki v rokah držijo vse niti. Ravno zaradi takega pojmovanja oblastnih odnosov v družbi pa je potrebno kritično presoditi njune poenostavljene razlage, da sta obstoječe stanje v medijski sferi in razdelitev moči v družbi zgolj posledici lastniške sestave medijev. Ob prebiranju knjige se zdi, da je takšna obravnava medijskega trga in medijske politike v Sloveniji posredno tudi poskus kritike kapitalističnih družbenih odnosov in jo zato lahko uvrščamo med kritičnoteoretske, a ko naredimo ta

korak, naletimo na težavo. Politično-ekonomske pristope, iz katerih izhajata tudi avtorja knjige, lahko uvrstimo med naslednike kritične teorije, saj se z ideologijo na prestolu in z Marxom kot idejnim očetom ukvarjajo s kritiko oblastnih odnosov v družbi. Vendar prav kritičnoteoretski pristopi, ki se rojevajo dandanes (npr. na nemških tleh vzhajajoča in radikalno kritična skupina *Krisis*), opozarjajo, da so poleg nekaterih postmodernističnih pristopov, ki so v preobremenjenosti s tekstualnimi/kulturnimi elementi popolnoma pozabili na oblastne odnose v družbi, največ škode kritični teoriji naredile tiste političnoekonomske šole, ki so na piedestal postavljale le Marxovo vrednostno imanentno razredno stališče. In prav v tem tiči srž problema s knjigo, saj ji lahko očitamo ta skrajšan razredno-sociološki moment. Namreč, takšen političnoekonomski pristop k medijem krepil le tisti del Marxa, ki poudarja determinirajočo vlogo (ekonomske) baze in poenostavlja odnose moči v družbi zgolj na eno dimenzijo, tj. na ekonomsko moč - na tiste, ki posedujejo medije, saj je vednost, ki kroži prek medijev, večinoma v njihovem interesu. Ali kot pripominjata avtorja, se medijski kapital koncentriral v rokah nekaj lastnikov, zaradi česar prihaja tudi do upada raznovrstnosti medijskih vsebin in do prevlade komercialno uspešnih ter nizkokvalitetnih programov, tj. lahkotnih, slabih, tabloidnih, amerikaniziranih popularnih vsebin (str. 49-58).

Nasprotno pa Marxa v kontekstu teorij, ki posredno izhajajo iz njegove vrednostne kritike in kritike fetišizma, nadgrajujejo in prehajajo njegov ekonomski determinizem; ideologija ni več stvar peščice ekonomsko vplivnih posameznikov, ampak oblastni odnosi postanejo stvar prevladujočih diskurzov v družbi. Že Gramsci se je na začetku prejšnjega stoletja z elaboracijo koncepta hegemonije kot aktivnega konsenza zoperstavil economicističnim interpretacijam družbene moči in ideološke zavesti. Althusser je kasneje s konceptualizacijo ideološke interpelacije individuumov v subjekte postavil kategorijo subjekta kot konstitutivno za delovanje ideologije. Foucault pa je s formulacijo diskurza oziroma mreže oblasti-vednosti dokončno prese-

kal z ekonomizmom in z dojemanjem moči v kategorijah institucionaliziranih in personaliziranih nosilcev oblasti, saj iz oblastnih odnosov po Foucaultu pač ni mogoče izstopiti. Oblast tako ni nekaj, kar nekdo načrtno izvaja, in ne deluje piramidalno od zgoraj navzdol, ampak je v družbi razpršena, skrita na tako vidnih mestih, da jo je zelo težko razpoznati. Ideologija namreč ni le stvar nosilcev oblasti, v perspektivi pristopa S. Bašić Hrvatina in M. Milosavljevića pa je oblast namerna in načrtna praksa tistih, ki imajo ekonomski kapital in ki naj bi zaradi svojih interesov neposredno in zavestno 'manipulirali' z novinarji. Takšna konceptualizacija je skrajno problematična, saj avtorja medijske lastnike že vnaprej predpostavita kot družbene nosilce oblasti, novinarje pa potemtakem implicitno vzpostavljata kot tiste, ki so zunaj diskurzivnih režimov in oblastnih odnosov. V analizo torej vstopita z že definiranimi Ideologi oziroma zgrajenimi subjekti - oblastniškimi lastniki in zatiranimi novinarji. Novinarjem posredno pripiseta nedolžnost in nemoč, saj naj bi obstajale jasne težnje lastnikov (npr. politični prevzem medijev), ki si želijo pridobiti tako dobiček kot (politično) moč nad ljudmi/novinarji (str. 32-47; še posebej str. 43, ko govorita o oblikah vplivanja lastnika na medijske delavce). Delovanje takega poenostavljenega modela oblasti v družbi na nekem drugem mestu eksplicitno razlaga tudi Milosavljević: "Po drugi strani je marsikaterega novinarja strah prav prevelike moči in vpliva lastnikov (strah, ki se je za upravičenega izkazal v primeru Nove KBM in njene lastniške ter upravljalске prisotnosti v Večeru) /.../" (Milosavljević, 2002: 12). Ta model pozablja, da ekonomski odnosi niso nujno najpomembnejša ali celo edina sfera reproduciranja oblastnih mehanizmov in da tudi novinarji reproducirajo kapitalistična razmerja, vendar ne zgolj zaradi strahu pred lastniki, ampak zato, ker so vpleteni v reprodukcijo odnosov oblasti prek žurnalističnega diskurza in tekstov, ki jih proizvajajo. Take analize tudi spregledajo, da je vsak časopis politični projekt, četudi za njim ne stojijo jasni politični interesi strank ali interesi kapitala, pri čemer ostanejo spregledane številne neenakosti v družbi in kse-

nofobni diskurzi, ki jih dandanes v veliki meri reproducirajo prav novičarski delavci. Oblast je potemtakem bolj učinkovita prevladujočih diskurzov, ki jih nekritično reproducirajo tudi medijski delavci, kot pa učinek neposrednega in načrtnega vpliva kapitala, utelešenega v maloštevilnih medijskih mogotcih, kot predlagata avtorja knjige. Prav v zatrjevanju, da so novinarji žrtve zaro-te medijskih lastnikov, tiči velika nevarnost, saj je s tem popolnoma opravičeno kakršnokoli delo novinarjev, s tem so rešeni tudi odgovornosti, ki je prenešana na kapital. Takšno neteoretsko razumevanje ideologije ne uspe pojasniti, kako oblast v družbi deluje, zaradi izločevanja novinarjev iz družbenega prostora pa jih tudi ne uspe videti kot del diskurzivnih režimov, ki v veliki meri pravzaprav reproducirajo popularne mitologije. Takšen 'znanstveni' paternalistični zaščitniški odnos, kot ga avtorja razvijata do novinarjev, ne more biti nič boljši ali manj ideološki od tistega odnosa med novinarji/vladanimi in lastniki/vladajočimi, ki ga kot problematičnega predstavita sama.

V knjigi bode v oči tudi to, da se avtorja v razvijanju argumentacije zelo pogosto sklicujeta na žurnalistični glas in ga transformirata v strokovno-znanstveni diskurz. Tako na primer začneta razpredati določeno misel, kar bralca/ko zaradi predpostavljene znanstvenosti dela navede na pričakovanje, da bo stvar problematizirana, argumentirana, kritično in teoretsko utemeljena, a nato avtorja ponudita le citate novinarjev. S takšno argumentacijo se znanstvena monografija ne bi smela zadovoljiti, povrh vsega pa bralec/ka lahko opazi, da pogosto sploh ne gre za preverjene informacije, ampak za novinarjeve špekulacije, predvidevanja in ugibanja. Navedimo le dva primera: ko se avtorja vprašata, ali so kršeni člani zakona o javnih glasilih ob koncentraciji medijskega kapitala oziroma, ali prihaja do političnih prevzemov pod krinko donosnosti medijev. Namesto da bi avtorja to argumentirala in teoretsko podkrepila, ker je to pravzaprav rdeča nit njune knjige, navedeta zgolj izjave novinarjev oziroma drugih državnih uradnikov, ki jih povzemajo novinarji iz Gospodarskega vestnika, Financ in Dnevnika, ne da bi te izjave postavila v širši

kontekst (str. 37 in 45). Če bi že razvijali takšen način argumentacije, bi morali izjave novinarjev kritično reflektirati, ne pa jih le nekritično prenašati v besedilo. Zahtevnejši bralci/ke, ki jim je knjiga navsezadnje namenjena, se s takim videzom znanstvenosti, kjer novinarski glas prevzema funkcijo objektivirane strokovno-znanstvene argumentacije, nikakor ne morejo zadovoljiti.

Kljub omenjenim slabostim, pa sta v knjigi pohvale vredna nabor aktualnih informacij o lastniški sestavi medijev in ilustrativna rekonstrukcija dogajanja na medijskem trgu v zadnjih desetih letih v Sloveniji. Knjiga, ki bo bralce/ke očarala tudi z jasnostjo besedila in podrobnostjo opisanega dogajanja, bo tako marsikomu olajšala brskanje po arhivih, knjižnicah in prihranila marsikakšen intervju z ljudmi, ki so bili kakorkoli vpleteni v dogajanje na medijskem področju. Zbrani podatki - ki pa knjigi lahko nadenejo kvečjemu pečat strokovnosti - so lahko zelo koristni za strokovne in znanstvene javnosti, saj jim lahko priskrbijo informacije o ekonomsko-historičnem kontekstu medijev v Sloveniji in tako služijo kot izvrstno gradivo za raznovrstne teoretične izpeljave in analize medijev. Kljub temu da so rezultati raziskovalnega dela S. Bašić Hrvatina in M. Milosavljevića več kot dobrodošli za debato o slovenskem medijskem prostoru, je treba opozoriti, da zgolj množstvo zbranih podatkov ne zadostuje za razumevanje dogajanja v medijski sferi, če jih ne umestimo v teoretski kontekst. Tako je njuno neposredno povezovanje lastniških razmerij do medijev in oblastnih struktur metodološko in epistemološko problematično, saj zgolj iz evidenc/zbranih podatkov izpeljujeta dokaze o delovanju moči, ne da bi to delovanje moči analizirala s teoretskim aparatom. Prav teorija bi jima lahko omogočila analizo konkretnih praks, s čimer bi lahko razvila aparat za povezavo nabranih podatkov z dejanskim stanjem in dogajanjem v medijskem prostoru. Avtorja tako preveč brezkompromisno vlečeta zaključke iz navidezne jasnosti stvari, ki pa se ob bolj preciznem epistemološkem premisleku predstavljenega konceptualiziranja odnosov moči v družbi sesuje. Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih sicer lahko pripomore k razumevanju

makrostrukture oblastnih odnosov, ko natančno preišče ekonomsko in politično makrostrukturo delovanja medijev. Vsekakor pa za razumevanje delovanja oblastnih mehanizmov in reproduciranja struktur gospodarstva v medijskem polju tak makrokontekst ni zadosten. Priključiti mu je potrebno še tehnike mikropolitčnih strategij, v objemu katerih steče interakcija med potrošniki in medijskimi teksti, ko se ob proizvodnji in potrošnji (najsibo celo amerikaniziranih ali nizkokvalitetnih) tekstov tvorijo pomeni. Kritika trdno zasidranih družbenih razmerij v medijski družbi potemtakem ne more vznikniti niti iz kulturno/tekstualno determinističnih pristopov niti iz ekonomsko determinističnih pristopov politične ekonomije, na katere prisegata avtorja. Šele preplet preiskovanja obeh ravni delovanja medijev lahko pripelje do razgrnitve režima oblasti ali celo do subvertiranja obstoječih družbenih odnosov in številnih samoumevnosti v medijski kulturi. To pa S. Bašić Hrvatini in M. Milosavljeviću ob poskusu iskanja vzrokov za obstoječe stanje v lastninskih odnosih do medijev in valjenja krivde na kapital - ko posredno iščeta krivce za obstoječe družbene odnose (za tovrstno novinarstvo in medijsko produkcijo) v lastnikih medijev - ne uspeva najbolje, saj oblastnih razmerij še tako precizne analize lastniške sestave in natančni popisi deležev ne morejo ugledati.

LITERATURA

Milosavljević, Marko (2002): Novinarski kodeks: Še vedno moč brez odgovornosti? Delo/Sobotna priloga, 2. 11. 2002, str. 11-12.

Maruša Pušnik

Ksenija H. Vidmar (ur.)

Ženski žanri: spol in množično občinstvo v sodobni kulturi. Zbornik besedil medijskih študijev in feministične teorije

ISH - Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana 2001, str. 482, 5.000 SIT (ISBN 961-6192-21-3)

Prebirajoč svojo najljubšo romanco s kuhinjsko krpo v roki, bralka zablesti v primežu domišljjskega sveta zgodbe o brezmejno ljubljeni glavni junakinji. V solzavem požiranju soap oper, ki postajajo del toka gledalkinega življenja, s prijateljicami zanesenjaško opravlja lik zlovesče sprijenke. Ob lahkotnem prelistavanju revij o modi, karieri, urejanju doma se bralke kljub nerganju številnih kritikov, akademikov (in celo lastnih mož!) zatekajo v univerzum popularnih kulturnih podob, ki se tako tihotapijo v njihove najintimnejše kotičke... V podobnem slogu Ksenija H. Vidmar, ki je izbrala in uredila teoretska besedila s področja ženskih žanrov in ženskih občinstev, uvodoma napove tematiko.

Natanko v seciranju vsakdanjih (mikro) praks in popularnih kulturnih tekstov se kaže vrednost izbranih teoretskih besedil, ki poskušajo vsako iz svojega zornega kota dekonstruirati ženske tekste in samoumevne ženske prakse ter želje. Potemtakem denaturalizirajo patriarhalne kode, ki žensko umeščajo na pozicijo sočutne matere, skrbnice in (gospodinjске) pomočnice ter ji odreja prostor zasebnega. V začetnem odseku K.H. Vidmar, ki je študijsko in akademsko zorela tudi pod mentorstvom Laure Mulvey (njen, v zborniku objavljen, tekst Vizualno ugodje in pripovedni film je paradigmatičen na področju feminističnih filmskih študij), predstavi, da je osnovni mehanizem teh popularnih kulturnih podob ideologija. Gre torej za prostor reproduciranja ideologije, v katerem se kot konzumenti (ali producenti) teh podob vselej gibljemo. Vrednost zbornika zatorej ni le v tem, da prinaša klasična teoretska besedila o ženskih žanrih in občinstvih v slovenskem prevodu in da na plan akademskega zanimanja pritegne tematike, ki jih pod krinko njihove tri-